# Notícia sobre la recerca del teatre català del segle XIX

**Enric Gallén**
**(Universitat Pompeu Fabra)**

*

## Estat de la qüestió

Quan Pere Farrés em va convidar a presentar el seminari sobre el Teatre Català al segle XIX, em va semblar que podia ser un bon moment per fer un balanç, provisional i inevitablement incomplet, sobre l'estat de la investigació del tema que ens afecta, justament quan es complien vint anys de la desaparició del crític i investigador Xavier Fàbregas,[1] i deu també de la celebració de sengles col·loquis sobre Àngel Guimerà[2] i Josep Yxart[3] en el marc de les activitats del Segle Romàntic, i també sobre Eduard Escalante,[4] que va ser organitzat per la seu valenciana de la

1. Pòstumament, Xavier Fàbregas va deixar enllestides dues síntesis com a inestimable punt de referència de la investigació posterior: «Frederic Soler i el teatre del seu temps» i «Àngel Guimerà i el teatre del seu temps». Dins Joaquim Molas (dir.): *Història de la Literatura catalana.* vol. 7. Barcelona: Editorial Ariel, 1986, p. 291-363, i 543-604, respectivament. Sobre la personalitat i l'obra de Fàbregas, vegeu el número 30 (novembre 1988) d'*Estudis Escènics*, coordinat per Joan-Anton Benach; el llibre *Homenatge a Xavier Fàbregas.* Universitat de París - Sorbonne. Centre d'Études Catalanes 16 de novembre de 1993. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat (Biblioteca Milà i Fontanals, 24), 1996, i el dossier *Xavier Fàbregas, vint anys després*, publicat a *Serra d'Or* (setembre 2005), p. 40-58.

2. Vegeu *El Segle Romàntic. Actes del Col·loqui sobre Àngel Guimerà i el teatre català al segle XIX. El Vendrell, 28, 29 i 30 de setembre de 1995.* A cura de Josep M. Domingo i Miquel M. Gibert. Tarragona: Diputació de Tarragona, 2000.

3. Vegeu *El Segle Romàntic. Actes del Col·loqui sobre Josep Yxart i el seu temps. Tarragona, 23, 24 i 25 de novembre de 1995.* A cura de Josep M. Domingo i Francesc Roig. Tarragona: Diputació de Tarragona, 2000.

4. Vegeu *Escalante i el teatre del segle XIX. (Precedents i pervivència)*. Edició a cura de Ferran Carbó, Ramon X. Rosselló i Josep Lluís Sirera. València / Barcelona: Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana / Publicacions de l'Abadia de Montserrat (Biblioteca Manuel Sanchis Guarner, 39), 1997.

Universidad Menéndez y Pelayo. Vint anys enrere —i potser fins i tot deu— no hauria estat gens fàcil organitzar una sessió acadèmica com la que es va dur a terme en l'esmentat seminari. Això és degut, en primer lloc, i de manera significativa, al fet que la investigació sobre el teatre, i específicament la del segle XIX, s'ha anat desplegant gradualment, i sovint de manera individualitzada, en determinats departaments dels estudis de Filologia, d'Humanitats, i d'altres, més o menys afins, dels estudis d'Història o de Traducció, del conjunt de les universitats catalanes. En segon lloc, s'ha de comptar també amb altres instàncies que han afavorit parcialment la recerca teatral com ara l'Institut de Llengua i Cultura Catalanes de la Universitat de Girona,[5] o l'Institut d'Estudis Menorquins. També cal sumar a la llista d'investigadors, el treball d'algun o altre estudiós espars, que tot recollint la valuosa tradició de Francesc Curet o de Josep Artís, però amb una formació acadèmica més sòlida, han fet —i fan— la seva recerca personal i autònoma sobre el teatre del segle XIX; un tipus d'investigador, que manté de manera intermitent, o no, una mena de vinculació amb algun centre, departament o organisme de caràcter universitari. I, finalment, cal assenyalar la participació d'alguns investigadors forans en els estudis sobre el nostre teatre.

Quin és, doncs, l'estat de la investigació sobre el teatre al segle XIX en terres catalanes? Fa uns anys Joan Mas i Vives va establir un «Esquema per a una revisió del teatre català del segle XIX»,[6] que faré servir com a punt de referència de la meva exposició. D'entrada, Mas deixava assentades dues coses; en primer lloc, «que els estudis sobre el teatre català del segle XIX són encara en un estadi incipient»; i, en segon lloc, que, tot i reconèixer els esforços de Fàbregas «per tal d'oferir-nos una descripció i una interpretació favorable elaborada d'un valor considerable», els estu-

5. Vegeu Albert ROSSICH (coord.). *El teatre català dels orígens al segle XVIII.* Actes del II Col·loqui Problemes i Mètodes de Literatura Catalana Antiga: «Teatre català antic». Girona, 6 al 9 de juliol 1998. Edició a cura d'Albert Rossich, Antoni Serrà Campins i Pep Valsalobre, amb la col·laboració de David Prats Vidal. Kassel: Edition Reichenberger (Estudis Catalans, 5), 2001.

6. *Estudis de Llengua i Literatura Catalanes (XXXIII)*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1996, p. 109-123. Editat posteriorment amb el títol «Sobre el teatre català del segle XIX». Dins: *Actes del Seminari d'Història de l'espectacle teatral.* Universitat d'Alacant: Departament de Filologia Catalana - Institut de Cultura «Juan Gil-Albert» (Biblioteca de Filologia Catalana, 5), 1997, p. 93-108.

dis sobre el teatre català al segle XIX depenien «amb massa exclusivitat dels treballs» de l'investigador malauradament desaparegut. El professor mallorquí concloïa: «Ara bé, no podem viure sempre de l'herència crítica i erudita de Xavier Fàbregas, per molt interessant que sigui. Precisament, si volem que aquesta herència sigui fecunda i no es fossilitzi en l'esterilitat, caldrà revisar-la, confirmar-la i contradir-la tantes vegades com calgui. I aquest em sembla que és el millor homenatge que li podem fer».

Quan Mas feia aquestes manifestacions, ja havien aparegut algunes magnífiques monografies que començaven a revisar amb noves dades i noves vies de lectura i d'interpretació el teatre vuitcentista: la d'ell mateix sobre *El teatre a Mallorca a l'època romàntica*; la d'Antoni Serrà Campins sobre *El teatre burlesc mallorquí (1701-1850)*, i la de Maria Teresa Suero sobre *El teatre representat a Barcelona. 1800-1830*.[7] I, en el mateix any dels col·loquis esmentats més amunt, la publicació de la tesi de Carme Morell sobre *El teatre de Serafí Pitarra entre el mite i la realitat (1860-1875)*, i el treball d'investigació de Joan Martori sobre *La projecció d'Àngel Guimerà a Madrid (1891-1924)*.[8] A banda de la vàlua indiscutible dels estudis citats, la tria no em sembla arbitrària, més aviat assenyala el camí del progressiu desenvolupament de la recerca sobre el teatre del segle XIX a què feia referència abans.

Més encara, si els inserim dins dels tres períodes, en què de manera operativa Joan Mas planteja l'organització del teatre català en el segle XIX. Un primer «que es correspon amb l'estructura d'un teatre Principal,

7. Joan MAS I VIVES. *El teatre a Mallorca a l'època romàntica.* Barcelona: Curial Edicions Catalanes - Publicacions de l'Abadia de Montserrat (Textos i Estudis de Cultura Catalana, 13), 1986; Antoni SERRÀ CAMPINS. *El teatre burlesc mallorquí, 1701-1850*. Barcelona: Curial Edicions Catalanes - Publicacions de l'Abadia de Montserrat (Textos i Estudis de Cultura Catalana, 15), 1987; Maria Teresa SUERO ROCA. *El teatre representat a Barcelona de 1800 a 1830*. I - IV. Barcelona: Institut del Teatre de la Diputació de Barcelona (Col·lecció Estudis, 2), 1987-1997.

8. Carme MORELL I MONTADI. *El teatre de Serafí Pitarra: entre el mite i la realitat (1860-1875)*. Barcelona: Curial Edicions Catalanes - Publicacions de l'Abadia de Montserrat (Textos i Estudis de Cultura Catalana, 39), 1995; Joan MARTORI. *La projecció d'Àngel Guimerà a Madrid (1891-1924)*. Barcelona: Curial Edicions Catalanes - Publicacions de l'Abadia de Montserrat (Textos i Estudis de Cultura Catalana, 46), 1995. Cal esmentar també la publicació amb un caràcter eminentment didàctic del llibre de Neus OLIVERAS I SAMITIER. *He mort el llop! Introducció a l'obra d'Àngel Guimerà. Crèdits variables de Secundària.* Argentona: L'Aixernador Edicions (Ormeig, 2), 1995.

que gairebé només comparteix la seva activitat amb els escenaris privats o populars. Cronològicament, abraça fins a la dècada dels 40»; el segon període que «té la màxima expressió durant els anys 50 i primers dels 60», i el darrer, «que abraça des del 1865-1866 fins al triomf del Modernisme». Un cop avingut amb aquest esquema funcional, sense cap ànim de ser exhaustiu, miraré d'anotar —més que no descriure o avaluar—, les aportacions que em semblen més destacades, i que s'han acomplert segons les circumstàncies i els interessos dels investigadors, pel que fa a Catalunya, al País Valencià, a les Illes, o a la Catalunya Nord. Vegem-ho.

**1.** D'entrada, i pel que fa al **primer període**, vull assenyalar les aportacions d'alguns investigadors, vinculats a l'Institut d'Estudis Menorquins, sobre les personalitats de Vicenç Albertí, Antoni Febrer i Cardona, i entorn de les adaptacions i traduccions realitzades pels il·lustrats menorquins.[9] En un altre ordre de coses, les edicions d'entremesos mallorquins,[10] i els estudis de Domingo García Estelrich sobre el teatre a Mallorca.[11]

En segon lloc, la recent edició del teatre de Josep Robrenyo, basada en l'edició de 1855,[12] tot i els problemes d'identificació i de fixació que, segons Joan Mas, pot tenir una edició «pòstuma i mitificadora, sense cap control

9. Vicenç ALBERTÍ I VIDAL. *Entremesos (I),* edició i estudi introductori a cura de Maite Salord Ripoll. Menorca: Institut Menorquí d'Estudis, 1997; Maite SALORD RIPOLL. «Entremesos i dialectalització a la Menorca de finals del segle XIX». Dins: *Estudis de llengua i literatura catalanes en honor de Joan Veny*, II, a cura de Josep Massot i Muntaner. Barcelona: Universitat de Barcelona - Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1998, p. 195-201; Antoni FEBRER I CARDONA. *Versions teatrals*, a cura de Joan Mas i Vives i Maria Isabel Ripoll Perelló. Barcelona: Institut Menorquí d'Estudis. Universitat de les Illes Balears. Departament de Filologia Catalana i Lingüística General. Publicacions de l'Abadia de Montserrat (Biblioteca Marian Aguiló, 36), 2004.

10. *Entremesos mallorquins.* Edició crítica d'Antoni Serrà Campins. Barcelona: Editorial Barcino («Els Nostres Clàssics», col·lecció B, 12), 1995; *Entremesos en mallorquí*. A cura de Ramon Díaz Villalonga. Palma: Documenta Balear, 2005. Ramon Díaz Villalonga és autor també d'una tesi doctoral sobre *El teatre hagiogràfic a Mallorca* (1702-1864), presentada a la Universitat de les Illes Balears, el 1992.

11. Domingo GARCÍAS ESTELRICH. *El teatro en Palma (1800-1810).* Pròleg de Joan Mas i Vives (p. 11-15). Mallorca: Ajuntament de Palma - Govern de les Illes Balears, 2001; *La ópera y el teatro en Mallorca (1824-1834). La década ominosa*. Mallorca: Lleonard Muntaner Editor, 2004.

12. Josep ROBRENYO. *Teatre català*, I i II. A cura d'Albert Mestres. Estudi introductori de Pere Anguera. Tarragona: Arola Editors (Biblioteca Catalana, 18 i 19),

personal i fins i tot molt allunyada de la data de la mort de l'autor».[13] Dins d'aquesta etapa, cal inscriure també un nombre notable de contribucions de Pep Vila, substancialment relacionades amb la tradició popular, profana i religiosa, o amb les traduccions d'obres italianes i franceses a les terres de la Catalunya Nord, i també amb determinades ciutats i pobles de les comarques gironines.[14]

**2.** El relleu assolit per l'escena valenciana en el **segon període** ha donat pas a un important gavadal d'investigadors valencians, que han delimitat el concepte del sainet, n'han estudiat la seva tradició i evolució, com a complement a les edicions anotades d'un nombre no gens menyspreable d'autors i sainets ben representatius. Entre altres estudiosos, cal consignar els noms de Gabriel Garcia Frasquet, Jaume Lloret i Josep Lluís Sirera.[15] Cal remarcar la publicació facsímil en dos volums del teatre de Josep Bernat i Baldoví, publicats a Sueca el 1997,[16] en una

2004. Vegeu també Josep ROBRENYO. *Tres peces (La fugida de la Regència de la Seu d'Urgell i desgràcies del pare Llibori. El sarau de la Patacada o Juan i Eulàlia. Lo jaio de Reus).* Edició d'Albert Mestres. Barcelona: Proa (Óssa Major), 1998.

13. Vegeu *supra* nota 2, p. 118.

14. Entre altres, vull destacar: *Teatre català del Rosselló. Segles XVI-XIX.* Vol. 1. Barcelona: Curial Edicions Catalanes (Biblioteca Torres Amat, 7), 1989; l'edició i estudi de Josep M. Mas Caselles: *Comèdia nova en dos actes de la resurrecció del canonge Molet*. Barcelona: Biblioteca de Catalunya (Unitat bibliogràfica. Secció de reserva impresa i col·leccions especials, 20), 2000. Publicat també dins *El Segle Romàntic. Actes del Col·loqui sobre Àngel Guimerà i el teatre català al segle XIX,* op. cit., p. 531-650. Amb tot, Josep M. Sala-Valldaura situa el text de Molet dins de la tradició del segle XVIII, vegeu *Història del Teatre a Catalunya.* Lleida: Pagès editors - Eumo Editorial (Biblioteca d'Història de Catalunya, 8), 2006, p. 132-134. Sobre altres aportacions de Pep Vila, vegeu *Bibliografia sobre literatura catalana del segle XIX, 1995-2000. Materials.* A cura de Josep M. Domingo, Maria Dasca i M. Àngels Verdaguer. Barcelona, 2003, p. 200-205.

15. Vegeu, entre altres: Gabriel GARCIA FRASQUET. *El teatre al País Valencià: el cas de la Safor (1800-1936).* Simat de Valldigna: Edicions La Xara, 1997; Jaume LLORET ESQUERDO. *El teatre a Alacant, 1833-1936.* València: Generalitat Valenciana, Consell Valencià de Cultura, 1997; Josep Lluís SIRERA. «Eduard Escalante i la problemàtica superació dels límits del sainet». Dins: *El Segle Romàntic. Actes del Col·loqui sobre Àngel Guimerà i el teatre català al segle XIX*, op. cit., p. 455-469; «Valencians i forasters: un enfrontament bàsic dins l'obra d'Escalante». Dins: *Escalante i el teatre del segle XIX. (Precedents i pervivència)*, op. cit., p. 375-398.

16. Josep BERNAT I BALDOVÍ. *Obra completa. Teatre.* I i II. Edició coordinada per J. Antoni Carrasquer, introducció i notes preliminars d'Abel Guarinos i Vinyoles. Sueca: Editorial Afers / Impremta Palàcios, 1997.

edició coordinada per J. Antoni Carrasquer; en el primer volum comptem amb un estudi sobre la revisió del sainet a càrrec de Biel Sansano,[17] que ha analitzat també el lligam de l'obra de Bernat i Baldoví amb la tradició festiva dels col·loquiers.[18] Sobre la situació del sainet en el conjunt de les terres catalanes, és bo de remarcar també el dossier que li va dedicar la revista *L'Aiguadolç*.[19] Finalment, el 2002 es van publicar les actes d'un col·loqui centrat en el sainetista valencià a càrrec de Miquel Nicolàs.[20] D'aquest període, cal anotar també l'edició de Miquel M. Gibert de *La Verge de les Mercès*, i *Llum i fum,* de Manuel Angelon, el 2000.[21]

**3.** Pel que fa al **tercer període**, cal apuntar, en primer lloc, l'edició del *Teatre original valencià*, d'Eduard Escalante, el 1996, a càrrec de Josep Lluís i Rodolf Sirera amb la voluntat de «normalitzar el text d'acord amb els criteris actuals, sempre tenint en compte —però— que aquesta normalització no ens permet d'alterar l'escriptura original més que en aspectes mínims».[22]

Tanmateix, potser la investigació sobre les manifestacions majoritàriament produïdes a Catalunya en aquest tercer període ha estat globalment la més destacada, sobretot perquè s'han revisat i obert noves línies de valoració de tota mena d'aspectes —autors, textos, gèneres, aspectes de recepció, etc. Entre altres, cal esmentar els estudis sobre el teatre de Josep M. Arnau,[23] de

17. «Per una revisió del sainet valencià del segle XIX: Josep Bernat i Baldoví, un exemple», introducció a Josep BERNAT I BALDOVÍ. *Obra completa. Teatre*, I, op. cit., p. 13–22.

18. «L'obra dramàtica de Josep Bernat i Baldoví i la tradició festiva dels col·loquiers». *Quaderns de Sueca*, II (març 1997), p. 7–32.

19. *Dossier (El Teatre Popular Valencià)*: Biel SANSANO, «Els estudis sobre el teatre valencià: El cas del sainet»; Carme MORELL, «El sainet a Catalunya i a les Illes Balears»; Josep Lluís SIRERA, «Del sainet valencià i els seus límits»; Jaume LLORET ESQUERDO, «El sainet valencià durant el segle XX»; Francesc REUS BOYD-SWAN, «Cap a un inventari dels sainets valencians». *L'Aiguadolç*, núm. 19–20, primavera 1994, p. 7–82.

20. *Bernat i Baldoví i el seu temps.* València: Universitat de València, 2002. Vegeu Carola DURAN TORT. «Una revisió necessària. Josep Bernat Baldoví». *Assaig de teatre*, 50–51 (març 2006), p. 161–165.

21. Manuel ANGELON. *Teatre romàntic.* Edició a cura de Miquel M. Gibert. Lleida: Institut d'Estudis Ilerdencs, 2000.

22. «Introducció». Dins: Eduard ESCALANTE. *Teatre original complet*. València: Edicions Alfons el Magnànim. Institució Valenciana, 1995, p. 13.

23. Manuel JORBA. «Aproximació al teatre de Josep M. Arnau». *Quaderns d'Estudis Arenyencs*, 8 (desembre 2000), p. 63–80.

Josep Feliu i Codina,[24] de Rossend Arús,[25] o sobre la rica personalitat de Josep Anselm Clavé.[26] Les *Tragèdies* de Víctor Balaguer han estat editades i estudiades per Pere Farrés,[27] el qual ha analitzat també la tragèdia en el procés de «Renaixença» del teatre culte al segle XIX,[28] mentre que Francesc Cortès ha estudiat *Els Pirineus*[29] des de la perspectiva musical, i Marina Cuccu ha analitzat la relació de *Les esposalles de la morta* amb *Romeu i Julieta*.[30]

D'altra banda, Manuel Güell ha publicat una monografia sobre el teatre a Vilafranca del Penedès,[31] una aproximació biogràfica sobre Eduard Vidal i Valenciano,[32] i ha estudiat *La taverna,* adaptació de *L'Assomoir,* de

24. Esther VILÀ. «*El nuvi*, de Josep Feliu i Codina: la crisi d'uns models i la recerca d'una nova direcció dramàtica». Dins: *El Segle Romàntic. Actes del Col·loqui sobre Àngel Guimerà i el teatre al segle XIX*, op. cit., p. 471-492.

25. Vegeu Jordi GALOFRÉ. *Rossend Arús i Arderiu (1845-1891).* Barcelona: Ajuntament de Barcelona - Regidoria d'Edicions i Publicacions (Col·lecció Gent de la Casa Gran, 3), 1989, p. 27-43, especialment; Joan ROCAMORA. *El teatre de Rossend Arús fins al final de la I República.* Treball de recerca dirigit pel doctor Xavier Vall. Departament de Filologia Catalana de la Universitat Autònoma de Barcelona, 2005.

26. Vegeu Jaume CARBONELL. *Josep Anselm Clavé i el cant coral a Catalunya (1850-1874).* Cabrera de Mar, 2000.

27. Pere FARRÉS. «Una lectura de les tragèdies de Víctor Balaguer». *Els Marges*, 59 (1997), p. 5-22.

28. Ibídem. «La tragèdia en el procés de la "Renaixença" del teatre culte del segle XIX». Dins: *El Segle Romàntic. Actes del Col·loqui sobre Àngel Guimerà i el teatre català al segle XIX*, op. cit., p. 495-512.

29. Francesc CORTÈS. «Jacint Verdaguer: més que un text per a bastir-hi música». *Anuari Verdaguer 1995-1996*, p. 189-207; «Víctor Balaguer i el projecte de música nacionalista pedrellià». Dins: *El Segle Romàntic. Actes del Col·loqui sobre el Romanticisme.* Vilanova i la Geltrú: Biblioteca-Museu Balaguer, 1997, p. 469-509.

30. Marina CUCCU. «*Les esposalles de la morta*: Víctor Balaguer i el mite de Romeo i Julieta». Dins: *El Segle Romàntic. Actes del Col·loqui sobre el Romanticisme*, op. cit., p. 441-453; «William Shakespeare in Catalogna e l'introduzione del mito di *Romeo and Juliet*». Dins: *La Sardegna e la presenza catalana nel Mediterráneo. Atti del VI Congresso (III Internazionale) dell'Associazone Italiana di Studi Catalani. Cagliari, 11-15 ottobre 1995*, II. A cura de P. Maninchedda. Càller: CUEC, 1998, p. 52-64.

31. Manel GÜELL BARCELÓ. *Folguem i treballarem millor. El teatre vilafranquí en un pròleg, tres actes i un epíleg.* Vilafranca del Penedès: Ajuntament de Vilafranca del Penedès (Quaderns d'Aportació Cultural, 10), 1993.

32. Ibídem. *Biografia (provisional) d'Eduard Vidal i Valenciano*. Ajuntament de Vilafranca del Penedès, 1999.

Zola,[33] mentre que també s'ha analitzat el paper del seu germà Gaietà com a editor del teatre universal en llengua espanyola.[34] En un altre ordre de coses, s'han editat les *Memòries teatrals*, de Narcís Oller.[35]

Sobre Emili Vilanova i Josep Pin i Soler, cal ressenyar també algunes contribucions en el marc de la influència i de la recepció crítica del costumista barceloní,[36] i d'una revisió global de l'obra de l'escriptor tarragoní, de qui s'ha editat el seu teatre,[37] en la mateixa col·lecció que s'han publicat les obres de Josep Robrenyo, i les *Tragèdies*, de Víctor Balaguer.

A Guimerà, com ja he assenyalat a l'inici, se li va dedicar en gran manera el col·loqui organitzat al Vendrell, el setembre de 1995.[38] Entre els estudis publicats (incloent-hi també aportacions del col·loqui), vull remarcar els realitzats sobre la recepció de l'obra de Guimerà a

33. Ibídem. «Eduard Vidal i Valenciano, adaptador teatral de *La taverna (L'Assomoir)*, de Zola». Dins: *El Segle Romàntic. Actes del Col·loqui sobre Àngel Guimerà i el teatre català al segle XIX*, op. cit., p. 357-375.

34. Vegeu Antonio MARCO GARCÍA. «Traducciones españolas de teatro clásico francés: La colección *Teatro selecto, antiguo y moderno, nacional y extranjero (1866-1869)*». Dins: A. L. Pujante - K. Gregor (ed.). *Teatro clásico en traducción: texto, representación, recepción.* Murcia: Servicio de Publicaciones, Universidad, 1996, p. 427-436; ibídem. «Traducciones del teatro inglés en la colección *Teatro selecto, antiguo y moderno, nacional y extranjero (1866-1869)*». Dins: *Trasvases culturales: Literatura. Cine. Traducción. 2.* Victoria: Facultad de Filología. Departamento de Filología Inglesa y Alemana, 1997, p. 261-269; ibídem. «Traducciones de teatro italiano en la colección *Teatro selecto, antiguo y moderno, nacional y extranjero (1866-1869)*». Dins: Luis Federico Díaz Larios - Enrique Miralles (ed.). *Actas del I Coloquio de la Sociedad de Literatura Española del siglo XIX.* Barcelona: Universitat de Barcelona, 1998, p. 213-219; ibídem. «Las traducciones de la colección *Teatro selecto, antiguo y moderno, nacional y extranjero* (1866-1869)». *Livius*, 11 (1998), p. 89-97.

35. Narcís OLLER. *Memòries teatrals*. Estudi introductori i edició d'Enric Gallén. Barcelona: Edicions La Magrana (Els Orígens, 56), 2001.

36. Enric CASSANY. «La influència del sainet en la prosa costumista del segle XIX», i Enric GALLÉN. «Guimerà i Vilanova, sainetistes. Notícia d'una recepció». Dins: *Escalante i el teatre del segle XIX. (Precedents i pervivència)*, op. cit., p. 37-55, i 97-115, respectivament.

37. Petra NEUMANN. *Untersuchungen zu Werk und Rezeption des katalanischen Dramatikers Àngel Guimerà*. Frankfurt: Peter Lang, 1999.

38. Amb motiu també del cent cinquanta aniversari del naixement de Guimerà, el Centre Dramàtic de la Generalitat de Catalunya va posar en escena *La festa del blat*, i es va editar el llibre *Guimerà 1845-1995*. Barcelona: EAOEF. Departament de Cultura, 1995. El volum conté aportacions originals d'Enric Gallén, Ramon Bacardit, Esther Vilà, Joan Martori, Carles Batlle, Joan Castells i Anna Vàzquez.

Alemanya,[39] sobre *Batalla de reines*,[40] sobre *Terra baixa* convertida en òpera,[41] sobre les paròdies,[42] sobre la influència de Guimerà en l'obra de Sagarra,[43] i en la d'Adrià Gual,[44] sobre la relació amb Joaquim Maria Bartrina,[45] sobre les traduccions,[46] i sobre la candidatura al Premi Nobel.[47]

Tanmateix, un dels apartats més delicats pel que fa a Guimerà és el de les edicions de la seva obra. De fet, el criteri que va iniciar la desapareguda col·lecció «El Garbell» d'Edicions 62 de publicar *Maria Rosa*, *En Pòlvora* i *La festa del blat,* tot contrastant la revisió ortogràfica del text arran de la

39. Josep PIN I SOLER. *Teatre, 1* i *2.* Tarragona: Arola Editors (Biblioteca Catalana, 25 i 26), 2006. El primer volum conté un estudi introductori d'Enric Gallén (p. 9–36). Vegeu també Enric GALLÉN. «Pin i Soler en el marc del teatre català dels anys noranta». Dins: *Actes del Simposi Pin i Soler (1992)*. Tarragona: Institut d'Estudis Tarraconenses, 1994, p. 219–239.

40. «"Batalla de monjos". Notes sobre la polèmica entorn de *Rei i monjo* d'Àngel Guimerà i *El monjo negre* de Frederic Soler». Dins: *El Segle Romàntic. Actes del Col·loqui sobre Àngel Guimerà i el teatre català al segle XIX*, op. cit., p. 133–154.

41. Vegeu Maria - Lourdes MÖLLER-SOLER. «Caciquisme i color local a *Terra baixa* d'Àngel Guimerà i a *Tiefland* de Rudolf i d'Eugen d'Albert». *Zeitschrift für Katalanistik,* 1, 1988, p. 132–149; Jaume TRIBÓ. «Eugen d'Albert i "Tiefland": el verisme fora d'Itàlia». *Revista Musical Catalana*, 42 (abril 1988), p. 5–8.

42. Joan MARTORI. «Les paròdies del teatre de Guimerà». Dins: *El Segle Romàntic. Actes del Col·loqui sobre Àngel Guimerà i el teatre català al segle XIX*, op. cit., p. 241–251.

43. Miquel M. GIBERT. «Guimerà i Sagarra: el tractament de les figures femenines». Dins: *El Segle Romàntic. Actes del Col·loqui sobre Àngel Guimerà i el teatre català al segle XIX*, op. cit., p. 199–214.

44. Carles BATLLE. «La influència de Guimerà en l'obra primerenca d'Adrià Gual». *Llengua & Literatura*, 10 (1999), p. 21–45.

45. Vegeu Xavier VALL. «Joaquim Maria Bartrina i Àngel Guimerà». Dins: Montserrat Corretger i Xavier Ferré (ed.). *Joaquim M. Bartrina, entre les raons poètiques i les científiques.* Reus: Publicacions de l'Arxiu Municipal de Reus -2, 2002, p. 113–136.

46. David GEORGE. «Les traduccions de Guimerà a l'anglès». Dins: *El Segle Romàntic. Actes del Col·loqui sobre Àngel Guimerà i el teatre català al segle XIX*, op. cit., p. 189–198; Manuel LLANAS - Ramon PINYOL. «Les traduccions no castellanes de l'obra de Verdaguer, Oller i Guimerà fins a 1939». Dins: Eliseu Trenc - Montserrat Roser (ed.). *Col·loqui Europeu d'Estudis Catalans. La recepció de la literatura catalana a Europa.* volum 1. Montpeller: Centre d'études et recherches catalanes. Université Montpellier III. Association Française des Catalanistes, 2004, p. 69–94.

47. Enric GALLÉN. «Guimerà i el Premi Nobel. Crònica provisional d'una candidatura». Dins: *Professor Joaquim Molas. Memòria, Escriptura, Història.* Vol. I. Barcelona: Publicacions de la Universitat de Barcelona (Col·lecció Homenatges, 19), 2003, p. 487–508.

publicació de les *Obres Selectes* (1947)[48] amb la consulta de les edicions de les obres publicades en vida de l'autor (i en el cas de *La festa del blat*, amb la còpia manuscrita amb esmenes autògrafes de Guimerà, datada el 1896),[49] no ha estat seguit en les edicions que s'han fet —i es van fent— de *Terra baixa*, com ja va remarcar fa uns anys Jordi Malé.[50] Una mostra: el 2003 es va publicar una edició de l'obra[51] que va considerar com a base un manuscrit dipositat a l'Institut del Teatre, procedent del fons de l'actor Jaume Borràs, i que, com ja havia indicat Ramon Bacardit en la seva edició de 2000, «es tracta molt probablement d'un llibret d'assaig. No té datació ni es pot confirmar amb plenes garanties que sigui de la mà de Guimerà. La principal característica que presenta aquest text respecte de la primera edició és el fet que la llengua reprodueix el registre dialectal del català septentrional o de transició. Aquest aspecte és visible tant en el lèxic com en la morfologia. D'altra banda, és més propera a la normativa fabriana. Així, per exemple, trobem *passejada* pel *passeio* de la primera edició o *seriós* on el text de «La Renaixensa» diu *sèrio*».[52]

Altres aportacions: diversos estudis sobre espais, locals i teatres com ara el Liceu,[53] els Camps Elisis,[54] el Romea,[55] el Teatre Líric - Sala

48. Recollida posteriorment en una nova edició (1975-1978) en dos volums (Biblioteca Perenne, 6 i 6bis), el primer volum dels quals es va publicar arran de la commemoració del cinquantenari de la mort de Guimerà.

49. Àngel GUIMERÀ. *La festa del blat.* A cura de Joan Martori i Esther Vilà. Barcelona: Edicions 62 (El Garbell, 47), 1995.

50. Jordi MALÉ. «Les terres baixes de Guimerà». *Revista de Catalunya*, 161 (abril 2001), p. 73-87.

51. *Terra baixa.* Edició, estudi i notes a cura de Laura Borràs Castanyer. Barcelona: Editorial Laertes (Lectures i itineraris, 36), 2003.

52. Àngel GUIMERÀ. *Terra baixa.* A cura de Ramon Bacardit. Barcelona: Curial Edicions Catalanes (Lectures de literatura catalana, 6), 2001, p. 46-47 (de la «Introducció»).

53. Roger ALIER. *El gran llibre del Liceu*. Barcelona: Carroggio, 1999; Jaume RADIGALES. *Els orígens del Gran Teatre del Liceu (1837-1847). De la plaça de Santa Anna a la Rambla: història del Liceu Filharmònic d'Isabel II o Liceu Filodramàtic de Barcelona.* Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1998; Jaume TRIBÓ. *Annals 1847-1897 del Gran Teatre del Liceu.* Barcelona: Amics del Liceu, 2004. O l'interessant llibre de Joaquim IBORRA. *La mirada del conserge. Dietari del Gran Teatre del Liceu (1862-1981)*. Barcelona: Institut del Teatre - Sociedad del Gran Teatro del Liceo, 1999.

54. Montserrat GUARDIET BERGÉ. *Els Camps Elisis de Barcelona: formació, desenvolupament i desaparició.* Tesi de llicenciatura dirigida pel doctor Roger Alier. Departament d'Història de l'Art, Universitat de Barcelona, 2000.

55. Ramon BACARDIT [*et al.*]. *Romea, 125 anys.* Barcelona: Generalitat de Catalunya, 1989.

Beethoven;[56] el Teatre de les Comèdies i el Fortuny de Reus,[57] o els diferents teatres Principal del territori català (el d'Arenys, el de Maó,[58] i el de València[59]); l'estudi de Bonzi-Busquets[60] sobre la presència de les companyies italianes a Barcelona; una descripció de conjunt de l'escenografia catalana;[61] els estudis sobre el crítics Joan Mañé i Flaquer,[62] Francesc Miquel i Badia,[63] i Josep Yxart amb les contribucions diverses de Rosa Cabré,[64] i Manuel Aznar.[65] O una aproximació a la història del teatre

56. Montserrat GUARDIET BERGÉ. *El Teatre Líric - Sala Beethoven: (1881-1900).* 2 vol. Tesi doctoral dirigida pels doctors Roger Alier i Joan Ramon Triadó. Departament d'Història de l'Art de la Universitat de Barcelona, 2003.

57. Maria TARRAGÓ ARTELLS. *El Teatre de les Comèdies de Reus. Un exemple de vitalitat ciutadana (1761-1892).* Tarragona: El Mèdol, 1993; Albert ARNAVAT [*et al.*]. *Teatre Fortuny. Més d'un segle. 1. 1882 / 1939.* Reus: Consorci Teatre Fortuny, 1994.

58. Francesc HERNÁNDEZ SANS: *El Teatre Principal i l'òpera a Maó.* Menorca: Ajuntament de Maó, Institut d'Estudis, 2001.

59. *El Teatre a Arenys de Mar (segle XIX),* monogràfic de *Quaderns d'Estudis Arenyencs*, 8 (desembre 2000); Josep Lluís SIRERA. *El Teatre Principal de València. Aproximació a la seua història.* València: Institució Alfons el Magnànim. Institució Valenciana d'Estudis i Investigació (Col·lecció Politècnica, 26), 1986.

60. Lídia BONZI; Loreto BUSQUETS. *Compagnie teatrali italiane in Spagna (1885-1913).* Roma: Bulzoni Editore, 1995.

61. Isidre BRAVO. *L'escenografia catalana.* Barcelona: Diputació de Barcelona. Institut del Teatre, 1986.

62. Abraham MOHINO. «Els vuit anys de crítica dramàtica de Joan Mañé i Flaquer». *Llengua & Literatura*, 10, p. 279-299; ibídem. «La crítica teatral de Mañé i Flaquer al *Diario de Barcelona*». Dins *El Segle Romàntic. Actes del Col·loqui sobre Josep Yxart i el seu temps*, op. cit., p. 335-349.

63. Enric CASSANY; Antònia TAYADELLA. *Francesc Miquel i Badia, crític literari al «Diario de Barcelona» (1866-1899).* Barcelona: Curial Edicions Catalanes - Publicacions de l'Abadia de Montserrat (Textos i Estudis de Cultura Catalana, 80), 2001; les pàgines 32-37 són dedicades a la crítica teatral.

64. Rosa CABRÉ. *José Yxart: crítica dispersa (1883-1893).* Barcelona: Editorial Lumen, 1996; «Entre l'ideal i la realitat. Aspectes de la relació d'Yxart amb Guimerà». Dins: *El Segle Romàntic. Actes del Col·loqui sobre Àngel Guimerà i el teatre català al segle XIX,* op. cit., p. 77-113; «Memòria de Josep Yxart: l'home i el crític». Estudi introductori dins *El año pasado (1886-1888)*. Volum primer de l'O*bra Completa,* de Josep Yxart. Barcelona: Ajuntament de Tarragona - Edicions Proa, 1995, p. 13-97, entre altres.

65. «Josep Yxart, crític del teatre espanyol». Dins: *El Segle Romàntic. Actes del Col·loqui sobre Josep Yxart i el seu temps.* op. cit., p. 137-153; «La crítica teatral de Josep Yxart». Dins: Serge SALAÜN; Evelyne RICCI; Marie SALGUES (ed.). *La escena española en la encrucijada (1890-1900).* Madrid: Espiral Hispano-Americana. Editorial Fundamentos, 2005, p. 153-184.

d'Elx amb l'edició de sainets;[66] un estudi sociològic sobre el consum de teatre a Mallorca,[67] un de caràcter general sobre la festa,[68] i un altre sobre el teatre de paper.[69]

Punt i a part mereixen pel seu caràcter transversal, en primer lloc, el volum primer de l'excel·lent *Diccionari del Teatre a les Illes Balears. A - O*,[70] dirigit per Joan Mas amb un equip de vuitanta col·laboradors; i, en segon lloc, *El debat teatral a Catalunya*,[71] una antologia de textos de teoria i crítica dramàtiques, que es van publicar en terres catalanes entre 1807 i 1898, i que van preparar Ramon Bacardit i Miquel M. Gibert.

66. *Sainets il·licitans de la Restauració (1874-1896). (Una història del teatre a Elx al llarg del segle XIX).* Estudi introductori, recopilació, edició i notes de Gabriel Sansano i Joan Castaño, amb la col·laboració d'Esther Montesinos. Alacant: Institut de Cultura «Juan Gil Albert». Diputació Provincial d'Alacant, 1997.

67. «Teatre en català als escenaris públics mallorquins». Dins: *Actes del Col·loqui sobre Àngel Guimerà i el teatre català al segle XIX,* op. cit., p. 513-529; ibídem. «El consum de teatre popular a Mallorca entre el 1860 i el 1890». *Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana*, 52 (1996), p. 369-392. Recollit també dins *Escalante i el teatre del segle XIX,* op. cit., p. 195-228.

68. Joan Lluís MARFANY. «Notes per a l'estudi de la festa a les terres catalanes». Dins: *La festa a Catalunya. La festa com a vehicle de sociabilitat i d'expressió política.* A cura de Joaquim Capdevila i Capdevila i Agustí García Larios. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat - Coordinadora de Centres d'Estudis de Parla Catalana (Biblioteca Milà i Fontanals, 25), 1997, p. 19-50.

69. Francesc d'A. LÓPEZ SALA. «El teatre de paper dins la cultura popular». *Revista d'Etnologia de Catalunya*, 17 (novembre 2000), p. 98-111.

70. *Diccionari del Teatre a les Illes Balears.* Volum I. A - O. Direcció de Joan Mas i Vives. Palma / Barcelona: Govern de les Illes Balears. Institut d'Estudis Baleàrics. «Sa Nostra», 2003. Pròleg de Joan Mas i Vives (VII-X).

71. *El debat teatral a Catalunya. Antologia de textos de teoria i crítica dramàtiques. Segle XIX.* Edició a cura de Ramon Bacardit i Miquel M. Gibert. Barcelona: Institut del Teatre (Monografies de Teatre, 39), 2003.

*

## Projecció de futur

*Sobre la Història del Teatre Català al segle XIX*

Tot i els evidents avenços que s'han produït en la historiografia sobre el teatre català del segle XIX en els darrers vint anys, no ens trobem encara en l'estadi assolit per la historiografia teatral espanyola dedicada al segle XIX. Aquesta ha elaborat ja grans síntesis de conjunt en forma d'una Història del Teatre del segle XIX, com les dirigides per José María Díez Borque, Javier Huerta Calvo, i David Gies, respectivament.[72] Així, doncs, ens manca encara una aproximació global al tema que podria servir per oferir visions de conjunt de determinats corrents i etapes, per detectar mancances, planificar estratègies d'investigació a mitjà i llarg termini, i per reflexionar teòricament i posar a prova determinades metodologies d'investigació.[73]

Es tractaria d'una Història del Teatre del segle XIX que, si hagués d'abraçar tot el territori catalanòfon, hauria d'atendre òbviament unes situacions finals ben diverses.[74] Com diu Joan Mas: «Per motius diversos: d'una banda, si el punt d'arribada divergeix força, també una part considerable del

72. José M. DÍEZ BORQUE (dir.). *Historia del Teatro en España, II. Siglo XVIII. Siglo XIX.* Madrid: Taurus (Persiles, 153), 1988; David T. GIES. *The Theatre in Nineteenth Century in Spain.* Cambridge: Cambridge University Press, 1994. Hi ha una traducció en llengua espanyola a càrrec de Juan Manuel Seco: *El teatro en la España del siglo XIX.* Cambridge: Cambridge University Press, 1996; Javier HUERTA CALVO (dir.). *Historia del Teatro Espanyol. 2. Del Siglo XVIII a la época actual.* Madrid: Editorial Gredos, 2003.

73. En un sentit més ampli i programàtic, s'hi va referir Josep Lluís Sirera en les *I Jornades de debat sobre el repertori teatral català.* Vegeu: «Tradició, patrimoni, repertori. Un debat obert». Dins: *Una tradició dolenta, maleïda o ignorada ? I Jornades de debat sobre el repertori teatral català.* Edició a cura de Jaume Aulet, Francesc Foguet i Núria Santamaria. Lleida: Punctum & GELLC, 2006, p. 21-41.

74. En la primera meitat dels anys noranta, i sota els auspicis de l'Institut del Teatre, es va projectar una *Història de l'espectacle català* en sis volums, que havia d'abraçar des de l'Edat Mitjana fins a 1977. Joan Mas i Vives i jo mateix vam ser encarregats de tenir cura del volum tercer, centrat en l'estudi del teatre del segle XIX sota l'epígraf «Romanticisme i Realisme (1833-1892)». A dia d'avui, desconec les raons per les quals el projecte amb un índex establert de tots els volums, i amb la participació prevista d'un important estol d'investigadors de les universitats catalanes directament implicades en la proposta, no es va dur finalment a terme.

camí recorregut és similar. Per dir-ho breument, fins que apareix Frederic Soler, la història al llarg del teatre català al segle XIX és el mateix a tot arreu. Després els posicionaments també tenen més d'un punt de coincidència, tot i que en uns llocs fracassen, i en d'altres podem dir que triomfen, tot i el caràcter relatiu d'aquestes afirmacions. Les distàncies es feren molt més sensibles a partir del Modernisme, però aquesta ja és una altra història».[75]

*Sobre alguns Fons*

De cara a la revisió del nostre patrimoni teatral vuitcentista, caldria fer una revisió de determinats arxius i fons que fins ara potser no han merescut l'atenció d'una part dels investigadors. De fet, coneixem el catàleg de manuscrits del teatre català a l'Institut del Teatre i el fons del teatre valencià a les biblioteques de Barcelona, gràcies a sengles treballs d'Anna Vàzquez,[76] i les aportacions dutes a terme també per Francesc Reus Boyd-Swan sobre alguns fons valencians.[77] Tanmateix, hi ha altres fons encara per explorar en tots els territoris de llengua catalana. Com un petit tast, ja fa uns anys, Pep Vila va alertar els estudiosos sobre l'existència, entre altres, d'una sèrie de fons com el de l'editor i bibliògraf olotí Joan Casulà, adquirit per l'Ajuntament d'Olot; les col·leccions teatrals dipositades a l'Arxiu-Biblioteca del castell de Peralada, o el fons Vallat de la Biblioteca Municipal de Montpeller.[78] Voldria referir-me també, ara i ací, en primer lloc, als fons Frederic Soler, el dipositat a la Biblioteca de

75. Vegeu *supra* nota 6, p. 116.

76. Anna VÁZQUEZ ESTÉVEZ. *Catàleg de manuscrits de teatre en català de l'Institut del Teatre*. Barcelona: Generalitat de Catalunya. Departament de Cultura i Mitjans de Comunicació, 1981; *Fons de teatre valencià a les biblioteques de Barcelona*. Barcelona: Institut del Teatre de la Diputació de Barcelona (Col·lecció Estudis, 1), 1987; Francesc REUS BOYD-SWAN; Bartolomé BAS SEGARRA. *Fons de Teatre Valencià de la Biblioteca Bas Carbonell*. València: Ajuntament de València (Colección «Serrano Morales», 1), 1994.

77. *Fondo de teatro castellano de la biblioteca Bas-Carbonell*. Alacant: Excma. Diputación de Alicante. Instituto de Cultura «Juan Gil Albert» (Colección «Ensayo e Investigación»), 1997, amb un interessant pròleg de Biel Sansano («De la importància dels arxius i de les col·leccions teatrals», p. 7-13).

78. Pep VILA. Ressenya del llibre de Carme Morell: *El teatre de Serafí Pitarra: entre el mite i la realitat* (1995). *Llengua & Literatura*, 8 (1997), p. 598-603.

l'Institut del Teatre, i el conservat en el «Mas Pitarra» de Campins.[79] I al llegat Guimerà-Aldavert, conservat a la Biblioteca de Catalunya, que ha donat ja els seus primers fruits en algunes de les investigacions dels darrers anys, i que han estat bàsiques per a l'edició d'un projecte inacabat de Guimerà —*Joan de Canyamars*— a càrrec de Xavier Vall,[80] també per al treball de recerca d'Antoni Escuder sobre l'edició i estudi de *La mitja cana*,[81] i per a la tesi doctoral de Ramon Bacardit sobre el tractament de la tragèdia i el drama en l'obra de Guimerà.[82]

En segon lloc, vull esmentar el Fons Josep Artís, que ha estat consultat en les seves recerques per Josep Maria Sala-Valldaura, Maria Teresa Suero o Carme Morell, la qual fa una descripció del seu contingut en la tesi publicada.[83] Dipositat a l'Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona, tot i el caràcter personal de les dades recollides, el Fons Artís és d'un gran interès. Vull cridar l'atenció sobre algunes perles del seu contingut: a) quaranta-dues caixes que contenen el material d'un diccionari biobibliogràfic d'intèrprets, autors, escenògrafs, sastres, tramoistes, perruquers, empresaris, editors, bibliòfils, etc.; b) un manuscrit titulat *Tres segles de teatre barceloní. El Principal a través dels anys*, que malauradament roman inèdit,[84] i c) set caixes que contenen informació precisa sobre els teatres barcelonins: del Romea al Liceu, passant pel Circ Barcelonès, el Novetats, els Camps Elisis o el Líric.

79. Vegeu-ne la descripció dins Carme MORELL. *El teatre de Serafí Pitarra: entre el mite i la realitat (1860-1875)*, op. cit., p. 39-58.

80. «*Joan de Canyamars*. Un projecte teatral d'Àngel Guimerà». *L'Avenç*, 269 (maig 2002), p. 12-14 i 16-18; «Una obra teatral d'Àngel Guimerà anunciada el 1890: *Joan de Canyamars*». Dins: *Miscel·lània Joan Veny/1 (Estudis de Llengua i Literatura Catalanes, XIV)*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2002, p. 279-295.

81. Antoni ESCUDER DALMASES. *Els inicis teatrals d'Àngel Guimerà. Edició i estudi de* La mitja cana. Treball de recerca dirigit pel doctor Xavier Vall Solaz. Departament de Filologia Catalana de la Universitat Autònoma de Barcelona, 2005.

82. *Tragèdia i drama en l'obra d'Àngel Guimerà.* Tesi doctoral dirigida pel doctor Enric Gallén. Departament de Filologia Catalana de la Universitat de Barcelona, 2005. Vegeu també «Àngel Guimerà i la tragèdia». Dins: *Actes del Col·loqui sobre Àngel Guimerà i el teatre català al segle XIX*, op. cit., p. 49-65.

83. *El teatre de Serafí Pitarra: entre el mite i la realitat (1860-1875)*, op. cit., p. 31-39.

84. Vegeu un resum del contingut del manuscrit dins Laura SANCHO DE HUICI. «El Teatro Principal de Barcelona». *Estudios Escénicos*, 12 (1966), p. 7-51.

En tercer lloc, el Fons de Jaume Rull Jové,[85] dipositat a la Biblioteca de Catalunya, tot i que una petita part es conserva a l'Arxiu Històric de Sants.[86] El Fons Rull consta, d'una banda, de sis caixes de fitxers de professionals —sobretot autors— teatrals, que abracen del segle XIX fins als anys setanta aproximadament del segle XX. De l'altra, conté setanta-quatre caixes, que acullen impresos integrats dins de la Selecció de Col·leccions generals, un miler de manuscrits, mecanoscrits, entre altres papers. Quant als manuscrits del segle XIX, se'n conserven de Manuel Angelon, Eduard Aulés, Rossend Arús, Víctor Balaguer, Francesc Renart i Arús, Ramon Picó i Campamar, Conrad Roure o Eduard Vidal i Valenciano, entre altres. En quart lloc, la col·lecció Artur Sedó, dipositada a l'Institut del Teatre, conserva també manuscrits d'escriptors com Francesc Camprodon, Josep Feliu i Codina, Antoni Ferrer i Codina, Àngel Guimerà, Josep Pin i Soler, Joaquim Riera i Bertran, Frederic Soler i Francesc Ubach i Vinyeta, entre altres.[87]

### *Sobre les edicions*

S'han dut a terme, amb un caràcter més o menys crític quant als problemes d'identificació i/o de fixació dels textos, les edicions del teatre de Robrenyo, Bernat i Baldoví, Angelon, Balaguer, Escalante, i Pin i Soler. Resten, però, per resoldre els casos significatius i urgents de Soler i de Guimerà, com ja he comentat més amunt.

### *Sobre un estudi del teatre català contextualitzat*

Massa sovint l'estudi del nostre teatre vuitcentista s'ha fet —i es fa— sense atendre el seu desenvolupament en un context cultural diglòssic,[88]

85. Per a una descripció del conjunt del fons, vegeu Jordi CARBONELL. «Els fons teatrals catalans. La Biblioteca Rull». *Serra d'Or*, maig 1961, p. 26–29. El 1961, el fons comptava amb un total de 10.438 volums impresos i 938 manuscrits.

86. Entre altres, una relació de sainets (1856–1890), impresos per Llorens Barcelona, o una col·lecció de vuitanta-quatre volums del *Museo Dramático Ilustrado* (1863–1864).

87. Vegeu Joaquín MONTANER. *La colección de Arturo Sedó.* Barcelona: Imprenta Seix y Barral, 1951.

88. Vegeu sobre el tema de la diglòssia, Josep M. FRADERA. *Cultura nacional en una societat dividida.* Barcelona: Curial Edicions Catalanes (Biblioteca de Cultura

en què la presència del teatre espanyol i del teatre estranger (amb el significatiu relleu de les adaptacions més o menys camuflades —el cas d'Eduard Aulés, per exemple—), representats —i no només impresos— són del tot imprescindibles per analitzar-los degudament. Per altra banda, la necessària continuïtat en el treball de les cartelleres realitzats per Sala-Valldaura, Suero,[89] i Morell,[90] hauria de convertir-se en un dels eixos prioritaris de la recerca, si es pogués comptar amb projectes i grups de recerca ben articulats. En el cas del Teatre Romea es pot partir del Llibre d'enregistraments de funcions dipositat a l'Institut del Teatre, tenint en compte els buits i les significatives incompleteses que s'hi observen.[91]

### *Sobre l'ús de les llengües a l'escena, i de la catalana, en particular*[92]

En el cas de Frederic Soler, l'ús de la llengua catalana no va ser el resultat d'una decisió programada. Així, el 1864 va estrenar una paròdia en català, *L'Esquella de la Torratxa,* i un drama romàntic en espanyol, *Juan Fivaller.* Va ser la pressió social davant de l'èxit del text representat en català, el que va determinar el futur de Soler com a dramaturg en llengua catalana, tal i com va demostrar Morell en el seu estudi.

---

Catalana, 71), 1992; Joan-Lluís MARFANY. *La llengua maltractada. El castellà i el català a Catalunya del segle XVI al segle XIX*. Barcelona: Editorial Empúries, 2001; ibídem. «La història de la diglòssia». *Els Marges*, 73 (2004), p. 39–59.

89. *El teatre representat a Barcelona de 1800 a 1830*, vol. II-IV, op. cit.

90. Carme MORELL I MONTADÍ. «Catàleg d'obres catalanes i bilingües representades als teatres de Barcelona de 1859 a 1866». Dins: *Miscel·lània Germà Colon/7 (Estudis de Llengua i Literatura Catalanes, XXXIV).* Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1997, p. 125-134.

91. Efectivament, entre la diversa i rica paperassa que constitueix el Fons Artur Sedó, dipositat a l'Institut del Teatre, es troben una sèrie de documents (números 5433, 5429, 5436, 5437, relacionats amb la història del Teatre Romea, que afecten als enregistraments d'estrenes i funcions dels períodes següents: 1865-1872, 1873-1884, 1884-1893, 1893-1907, 1907-1930, respectivament. O els documents -5431, 5432-, els quals fan referència als repartiments de les obres representades de 1888 a 1893, i de 1894 a 1898.

92. No disposem encara de cap estudi especialitzat sobre el tema, a banda de les aportacions de Marfany esmentades (vegeu *supra* nota 88); cal tenir en compte com a primera aproximació de conjunt el llibre de Pere ANGUERA. *El català al segle XIX. De llengua del poble a llengua nacional*. Barcelona: Editorial Empúries (Biblioteca Universal, 96), 1997.

Dit això, em sembla que hi ha un parell de qüestions prèvies que caldria plantejar: a) a partir de quin moment i com es va iniciar la presència més o menys sovintejada de peces en llengua catalana en l'escena professional, i b) quin va ser el desenvolupament gradual de la programació de textos en llengua catalana en la seva presumpta competència amb la producció en llengua espanyola.

**Presentació dels investigadors convidats al seminari**

Amb les seves comunicacions, Josep Maria Sala-Valldaura, Miquel M. Gibert, Magí Sunyer, Pere Farrés i Ramon Bacardit responen de ple al que he plantejat a l'inici d'aquest paper, tot partint de l'esquema proposat per Joan Mas, sobre els tres períodes en què es pot emmarcar l'activitat del teatre català al segle XIX.

El primer, Sala-Valldaura, que ha estudiat i editat els sainets de Ramón de la Cruz i de José González del Castillo, és autor també de *El sainete en la segunda mitad del siglo XVIII. La Mueca de Talía* (1994), *Los sainetes de González del Castillo en el Cádiz de finales del siglo XVIII* (1998). Va ser el principal organitzador d'un col·loqui sobre el *Teatro español del siglo XVIII,* que es va celebrar a la Universitat de Lleida, les actes del qual es van publicar el 1996. Pel que fa al segle XIX, ha publicat *Cartellera de teatre de Barcelona (1790-1799)*,[93] que com diu ell mateix ve a ser «la baula inicial del treball realitzat per Maria Teresa Suero, *El teatre representat a Barcelona de 1800 a 1830*, i *El teatro en Barcelona entre la Ilustración y el Romanticismo. O las musas de guardillas*,[94] en què, d'una banda, en analitzar el paper de Barcelona dins del panorama teatral espanyol de finals del XVIII i inicis del XIX, remarca que «casi siempre imita la escena madrileña y programa las mismas obras, con éxito similar», i, de l'altra, revisa amb noves dades la figura de Manuel Andreu Igual en la doble condició de sainetista —en català i en espanyol—, i de traductor.

Miquel M. Gibert, de qui ja he anotat l'edició del teatre de Manuel Angelon i amb Ramon Bacardit *El debat teatral a Catalunya*, va analitzar en

93. Barcelona: Curial Edicions Catalanes - Publicacions de l'Abadia de Montserrat (Textos i Estudis de Cultura Catalana, 67), 1999.

94. Lleida: Editorial Milenio, 2000. Prefaci de René Andioc.

la seva comunicació la crítica dramàtica del *Diario de Barcelona* —Piferrer, Semís, Mañé, Rimont— durant el període isabelí, com un producte dels plantejaments característics d'un model interpretatiu reduccionista de base il·lustrada, però que incorpora aspectes de la imaginació i la sensibilitat romàntiques que el poden fer més eficaç entre el públic burgès de l'època i que no en qüestionen els elements bàsics.

Magí Sunyer està treballant en l'actualitat sobre *Els mites històrics catalans.* Es tracta d'una anàlisi de la construcció d'una mitologia històrica pròpia a través de la literatura del segle XIX. De fet ha publicat ja articles sobre els almogàvers, els Segadors, la Guerra de Successió i els Tràstamara.[95] En la sessió del seminari va reflexionar sobre el paper de l'esmentada construcció mitològica en l'àmbit del teatre tant en espanyol com en català.

Pere Farrés, de qui ja s'han esmentat les seves aportacions sobre l'obra dramàtica de Víctor Balaguer, està treballant sobre la figura de Ramon Picó i Campamar, a qui va dedicar ja un extens article publicat a l'*Anuari Verdaguer*,[96] i de qui va tractar amb detall *Cor de roure*, un drama històric estrenat al Teatre Principal de Barcelona el 19 de març de 1869. Amb posterioritat al seminari, va aparèixer l'edició del text a càrrec del mateix Farrés.[97]

Ramon Bacardit, que ha estudiat i editat *En Pólvora* i *Terra baixa*, va centrar la seva ponència en l'anàlisi de *Per la vida,* un text que, a partir de la documentació dipositada en el Fons Guimerà de la Biblioteca de Catalunya, li ha permès establir el procés de redacció inicial del text per part de Guimerà en els anys noranta, fins a la seva publicació pòstuma a càrrec de Lluís Via.

95. Vegeu «La Guerra de Successió a la poesia catalana romàntica». Dins: *Símbols i mites a l'Espanya contemporània*. Reus: Centre de Lectura, 2001, p. 163-289; «Esquerdes en la identitat: Els Trastàmara a la literatura romàntica». Dins: Magí SUNYER; Roser PUJADAS; Pere POY (ed.). *Literatura i identitats.* Valls: Cossetània Edicions (Col·lecció Antines, 7), 2004, p. 135-159.

96. «Un jove romàntic, Ramon Picó i Campamar». *Anuari Verdaguer*, 12 (2004), p. 11-80.

97. Ramon PICÓ I CAMPAMAR. *Cor de roure.* Edició i introducció a cura de Pere Farrés. Barcelona: Universitat de les Illes Balears. Departament de Filologia Catalana i Lingüística General. Grup de Recerca en Ecdòtica de la Universitat de Barcelona. Publicacions de l'Abadia de Montserrat (Biblioteca Marian Aguiló, 42), 2006.

## Petita postil·la final

Deu anys després de les observacions de l'estimat col·lega i amic Joan Mas sobre l'estat de la investigació del teatre català al segle XIX, tot convida a pensar que, malgrat encara els importants buits i les limitacions en què aquesta recerca es duu a terme, avui som molt més a prop d'assolir una de les necessitats plantejades aleshores: la d'acabar de «consolidar un grup d'estudiosos que es plantegi de fer-ne una revisió sistemàtica».[98] Aquest hauria de ser el repte —o un dels reptes— dels propers anys.

98. «Esquema per a una revisió del teatre català del segle XIX». art. cit., p. 123.